

Storvik, M. (2025). Troens makt – en teori fra elvegudens rike. I B. Olsvik, R. Sørly, B. E. Karlsson & T. Ghaye (Red.), *Nye perspektiver på menneskerettigheter, sosial ulikhet og sosial rettferdighet* (s. 127–147). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa520106>

6

Troens makt – en teori fra elvegudens rike

Marius Storvik¹

¹ Det juridiske fakultet, UiT Norges arktiske universitet

Det som må sies først¹

Troen gir penger makt

Penger finnes ikke. Ja, du leste riktig. Selvsagt eksisterer mynter og sedler, men den samlede verdien av disse fysiske pengene er en dråpe i havet sammenlignet med de enorme summene av norske kroner som «ikke finnes». Disse tallene, som blinker mot oss fra skjermene, er ikke annet enn digitale konstruksjoner – sifre i en datamaskin. Og likevel, denne abstrakte konseptualiseringen av verdi har den utrolige makten til å styre vår adferd, forme våre relasjoner og definere vår identitet. Vi navigerer i et samfunn der digitale tall på en skjerm dikterer alt fra de minste hverdagsvalg til de største livsbeslutningene. Selv i en kontantøkonomi er det ikke intuitivt at sedler har høyere verdi enn mynter, eller at varer og tjenester så lett byttes med «kroner». Harari (2016) peker på at penger finnes fordi vi *tror* på penger. Det er vår tro som gir penger makt. Denne troen har gjort at fjell både har blitt flyttet og boret hull i. Denne troen har skapt og reparert sosial ulikhet og rettferdighet.

I dette kapitlet presenteres teorien om troens makt – et nytt analytisk verktøy for å forstå samspillet mellom tro, makt og sosiale strukturer. Teorien muliggjør et nytt perspektiv på hvordan overbevisninger og forestillinger former samfunnet, uavhengig av deres religiøse eller sekulære natur. Eksemplet med penger viser hvordan vår tro har makt til å forme våre liv og samfunn. Innenfor rammen av et kort kapittel vil jeg utforske hvordan troens makt fungerer som en grunnleggende driver i menneskelig samhandling og samfunnsstrukturer. Det undersøkes hvordan tro, i sine mange former, er en sentral mekanisme i opprettholdelsen og transformasjonen av sosial ulikhet og rettferdighet.

Troens makts kjerne er ideen om at makten ligger i troen, og ikke (bare?) i *troens* objekt. Tilnærmingen åpner for en ny forståelse av hvordan sosiale

---

1 En stor takk til Rita Sørly og Bengt Erik Karlsson, for troen på prosjektet, tilbakemeldinger og støtte gjennom skriveprosessen. Takk til Nandor Knust for innsiktsfulle kommentarer og konstruktive diskusjoner. Takkes må også Kaspers pappa for din fortelling og innsikt. Min venn M. Kwadwo Ntiamoah i Ghana åpnet ikke bare landet for meg gjennom sine ekspertise og kontakter, men også ved vitenskapelige innsikt og engasjerende diskusjoner. Sist, men ikke minst vil jeg takke alle som har bidratt med sin tid, kunnskap og perspektiver under mine opphold i Ghana. Deres åpenhet og villighet til å dele er fundamentet for ideene presentert i dette kapitlet.

strukturer opprettholdes og endres, ved å fokusere på den kollektive overbevisningens rolle. Teorien om troens makt skiller seg fra eksisterende modeller ved å:

1. Behandle tro som en relevant faktor i vitenskapelige analyser, uavhengig av religiøs overbevisning.
2. Tilby en enkel, men fleksibel modell som kan operasjonalisere komplekse analyser av makt og sosiale strukturer.
3. Bygge bro mellom normative og empiriske vitenskaper, som ulike disipliner innen rettsvitenskap, sosialantropologi, religionsvitenskap og sosialt arbeid.

Jeg tror modellen kan berike flere fag og forskningsfelt, som rettssosiologi, juridisk metode, sosialantropologi, sosialt arbeid og religionsvitenskap. I retts-sosiologien kan troens makt bidra til å forklare regeletterlevelse. Rettsteoretisk kan modellen bidra til alternative forklaringer av rettsanvendelsesprosessen. Kanskje kan troens makt bidra i diskursen mellom positiv rett, naturrett og rettsrealisme?

Teorien om troens makt skal komplementere, og ikke erstatte eksisterende modeller. Dens enkelhet er både dens styrke og begrensning; den tilbyr et klart fokus, men må ofte suppleres med andre teorier for å håndtere mer komplekse scenarier.

En del av dette kapitlet forteller om tro i Ghana, men handler om den sosiale virkeligheten som troen etablerer. Det er derfor ikke viktig om troen knytter seg til Gud, politiet, forbannelser eller penger. Det viktige er fortellingene om troens makt, og hvordan vi kan identifisere troen og dens virkninger i vårt samfunn.

Bakgrunn og metode

Teorien om troens makt springer ut av refleksjoner fra kunnskap ervervet under tre separate forskningsopphold i Ghana i 2022 og 2023. Jeg vil kort redegjøre for hvordan jeg har arbeidet under disse forskningsoppholdene og hva slags grunnlagsdata som reiser teorien.

I 2022, da jeg var i Ghanas hovedstad Accra, fokuserte jeg på å forstå det formelle retts- og helsesystemet i landet. Jeg ble da gjort oppmerksom

på eksistensen av chieftaincy-systemet, pentecostale prayer camps og mangfoldet av urfolksreligioner. Fasinert av den komplekse dynamikken mellom disse forskjellige systemene og deres innflytelse på hverandre, vendte jeg tilbake til Ghana to ganger i 2023. Denne gangen var mitt oppholdssted ved Department of Religious Studies ved Kwame Nkrumah University of Science and Technology (KNUST) i Kumasi. Her arbeidet jeg tett sammen med Mr. Michael Kwadwo Ntiamoah, en dyktig foreleser ved universitetet, for å dykke dypere inn i strukturene og relasjonene mellom disse ulike systemene.

I løpet av mitt andre og tredje opphold i Ghana undersøkte jeg særlig chieftaincy-systemet, og gjennomførte da flere intervjuer med høvdingene (chiefs). Jeg fulgte en rekke «rettssaker» i to ulike urfolksdomstoler ledet av chieftains (dette omtales som det tradisjonelle rettssystemet). I tillegg gjorde jeg undersøkelser i arkivet til Asantekongen. Jeg tilbrakte en dag ved tempelet til elveguden Antoa Nyamaa, der jeg blant annet observerte dyreofringer. Jeg var også på en neopentekostal helbredelsesgudstjeneste i Believers Worship Center (BWC).

I tillegg til disse formelle studiene fikk jeg mye informasjon om samfunnet gjennom samtaler med Bolt-sjåfører (drosjesjåfører), samtaler med venner og flere dager med lesing av upubliserte bachelor-, master- og doktorgradsavhandlinger ved biblioteket til Department of Religious Studies ved KNUST. Beskrivelsene i denne teksten bygger dels på andre publiserte tekster, dels på intervjuer, dels på feltnotater og dels på upubliserte tekster (se referanselisten).

Mine opphold har *ikke* hatt som formål å gi empiri til en samfunnsvitenskapelig fremstilling av det ghanesiske samfunnet. Mine opphold har hatt som formål å etablere en dypere innsikt i det norske samfunnet gjennom å finne kontraster i Ghana. Når jeg i denne teksten fremstiller det ghanesiske samfunnet, pretenderer jeg verken å ha gjort et etnografisk arbeid eller å frembringe ny empirisk kunnskap. Jeg forsøker imidlertid å beskrive de relevante delene av samfunnet, så langt jeg forstår det basert på de tilgjengelige kildene.

Jeg antar at kjennere med rette kan peke på misforståelser og unøyaktigheter i min fremstilling av Ghana. Når jeg likevel publiserer dette, er det fordi formålet med kapitlet er å presentere og diskutere teorien om troens makt. Mine fremstillinger av det ghanesiske samfunnet er forsøkt begrenset til det som er nødvendig for historiefortellingen og presentasjonen av teorien. Jeg ser frem til at fremtidig forskning diskuterer både teorien og mine forståelser av det ghanesiske samfunnet.

Trengs en ny teori?

Troens makt og sosialkonstruktivisme

Ideen om troens makt kastet meg ut i en emosjonell og intellektuell berg- og dalbane. Jeg følte meg først som et geni, men siden jeg ikke lenger er 18, er jeg skeptisk til genierklæringer fra fyren i speilet. Når han i tillegg mangler grunnleggende teoretisk dannelse utenfor rettslige disipliner, må det legges til grunn at kjempene som har gått foran har tenkt tanken først.

Dermed begynte en leting etter en samfunnsvitenskapelig teori som var bedre og enklere enn troens makt. Jeg vil her redegjøre kort for min lesning, og hvordan jeg etter hvert har skjønt hvem sine skuldre jeg har stått på. Så vil jeg vise hvorfor eksisterende teorier ikke fullstendig forklarer dynamikken som troens makt avdekker.

Mitt møte med sosialkonstruktivisme tok nesten livet av troens makt. Sosialkonstruktivisme er en nøkkelteori i samfunnsvitenskapene, som foreslår at vår forståelse av virkeligheten er formet gjennom sosial interaksjon (Burr et al., 2015). Kunnskap og virkelighetsoppfatninger springer ikke ut fra en objektiv realitet, men er konstruert gjennom våre sosiale og kulturelle praksiser. Ved hjelp av språk, symboler og felles forståelser, skaper samfunnene sine unike virkeligheter.

Jeg forstår troens makt som en del av en sosialkonstruktivistisk tenkning. Denne tilnærmingen tillater oss å se på tro – enten det gjelder penger, guddommer eller andre sosiale konstrukter – som en kritisk komponent i hvordan makt utøves og oppfattes i samfunnet. Tro fungerer som et verktøy for å forme sosiale strukturer, identiteter og relasjoner, ved å tildele mening og legitimitet.

Ved å plassere troens makt innenfor sosialkonstruktivismens perspektiv ser vi først at tro bidrar til å forme vår virkelighetsoppfatning. Vi ser også at tro påvirker samfunnsmessige dynamikker gjennom en kollektiv deltagelse i og aksept av delte forestillinger.

Tro og religion

Da jeg begynte dette arbeidet, anså jeg meg som et moderne, oppegående menneske som baserte min forståelse av verden på kunnskap og viten. Samtidig erkjente jeg at noen ting, som eventuelt liv etter døden, ligger utenfor det jeg kan ha kunnskap om. Bortenfor kunnskap antok jeg at det ligger tro. Verken

ateisten eller den som tror på det evige liv kan ha sikker kunnskap om sitt standpunkt. Selv om ateisten ikke anser seg som troende, er realiteten at livet etter døden er utenfor vårt kunnskapssparadigme. Derfor antok jeg at oppfatningen av eventuelt liv etter døden er et trosspørsmål for både den religiøse og ateisten. Dette synet på tro gjør at jeg også anser ateisten som troende.

Mitt møte med sosialkonstruktivismen lærte meg at forholdet mellom kunnskap og tro er ganske komplisert. Når våre virkelighetsoppfatninger ikke springer fra en objektiv realitet, hva skiller virkelighetsoppfatningene fra tro? Slik jeg ser det, må våre sosiale konstruksjoner og virkelighetsoppfatninger anses som en slags tro. For ordens skyld er jeg også klar over at jeg her skraper i overflaten på epistemologien, men at jeg ikke forfølger dette sporet videre her.

Er ikke tro knyttet til religion? Så hva er religion? Mange vil være enige med Tylors definisjon av religion fra rundt år 1900: troen på åndelige vesener (Huxley, 1971, s. 52). I en slik forståelse er religion etablerte trossamfunn, og «tro» en nødvendig individuell forutsetning for disse. Problemet er at det vil være en diskrepans mellom ulike individers «tro» innen samme trossamfunn. Det vil være forskjeller mellom trossamfunnets selvforståelse, forkynnelse og praksiser. Det vil også være forskjeller mellom trossamfunnets normer og tilhørende individers praksiser. Dermed er det vanskelig å avgrense begrepet «tro» til religiøse konfesjoner.

Kanskje problemet er definisjonen av religion? Sosialantropologen Clifford Geertz har definert religion slik:

- 1) a system of symbols which acts to (2) establish powerful, pervasive, and long-lasting moods and motivations in men by (3) formulating conceptions of a general order of existence and (4) clothing these conceptions with such an aura of factuality that (5) the moods and motivations seem uniquely realistic. (Hylland-Eriksen, 2021, s. 208)

Religion er da et symbolsystem som reelt påvirker samfunnsmedlemmene. Det kreves at symbolsystemet må gi en eksistensorden ikledd faktualitet som oppleves realistisk. Denne definisjonen av religion forutsetter ikke overnaturlige vesener, og fotball kan analyseres som en religion. Geertz fremhever hvordan religion fungerer som et samlende symbolsett som påvirker individets oppførsel og samfunnsmessige strukturer.

Når jeg kobler dette til sosialkonstruktivismen, som beskrevet overfor, blir det mange likhetstrekk. Jeg antar at religionsanalyser basert på Geertz' religionsforståelse vil være sosialkonstruktivistiske analyser som er begrenset til symboler. Geertz' definisjon åpner for en bredere diskusjon om hvordan både religiøse overbevisninger og sekulære trossystemer, slik som troen på institusjoner, former menneskers liv og samfunnets rettferdighetssystemer. Likevel er analysen begrenset til symboler og symbolsystemene.

På tilsvarende måte begrenser jeg teorien om troens makt til at den må knytte seg til trossystemer. Det må altså finnes symboler som er satt i et samfunnssystem, som skaper overbevisninger og en forståelse av livsbetingelsene, som anses reelle og ikke er urealistisk. Penger er et symbol som er satt i et samfunnssystem, som folk er overbevist om at fungerer, og som danner en forståelse av livsbetingelsene, som er både reelt og realistisk.

Dermed tenker jeg at penger, eller våre monetære transaksjonssystemer, kan analyseres som en religion. Følgen er også at pengenes funksjon avhenger av individenes tro på pengene. Dermed kobles troens makt til religion, men religion løsrives fra det som, i vår sosiale konstruksjon, anses som overnaturlig.

Noen utilstrekkelige perspektiver

Jeg har ikke vært lat. Jeg har undersøkt en rekke teorier, analyseredskaper og paradigmer fra kjempene foran meg, for å finne en bedre modell enn troens makt. Jeg vil redegjøre for noen perspektiver som jeg har vurdert nærmere, og forklare hvorfor disse ikke analyserer det samme som troens makt.

Tillit er anerkjent som et fundamentalt sosialt lim i sosiologien, med røtter i arbeidet til Durkheim. Forståelsen av tillitens rolle i samfunnet har senere blitt videreutviklet. Eksempelvis har Luhmann betraktet tillit som en mekanisme for å redusere kompleksitet, og Putnam hevder at sosial kapital, som blant annet består av tillit, er avgjørende i sterke samfunn. Tillit påvirker sosiale nettverk, samarbeid og felles velferd, samt dens innvirkning i møte med kulturell diversitet og globalisering. Tillitsforskningen fokuserer på forventninger mellom mennesker eller institusjoner, og undersøker hvordan tillit bygges og brytes.

Langt på vei overlapper tro og tillit, men det er likevel noen forskjeller. Grimen skriver at tillit er noe en viser ved å handle med få forholdsregler (Grimen, 2009, s. 135). Tillitsforskningen er i stor grad knyttet til handlinger,

mens tro i større grad er uavhengig av handlingene. Tro krever en kollektiv aksept i trosfellesskapet som strekker seg utover direkte sosiale interaksjoner. Det er tro, og ikke tillit, som gjør at supporterne følger fotballaget på tvers av divisjonene. Jeg forstår at tro i mindre grad er avhengig av handlingene, går dypere og er mer abstrakt. At jeg *kan* handle byggevarer for tallene på min bankkonto kan forklares med både tillit og tro. At jeg unnlater å handle, er imidlertid mer naturlig å forklare med tro enn tillit.

Makt, på sin side, har også gjennomgått en betydelig utvikling i teori, fra Webers og Marx' fokus på sosial kontroll og klassekonflikter (Engelstad, 1999), til Foucaults ideer om maktens omnipresens i sosiale relasjoner (Engelstad, 2009). Lukes' og Gramscis bidrag har ytterligere nyansert forståelsen av makt gjennom å utforske agenda-setting og kulturell dominans. Tilnærminger som Habermas' teori om kommunikativ handling reflekterer maktens evolusjon i et komplekst samfunn, og understreker behovet for en forståelse av makt som går utover tradisjonelle teorier.

Maktforskningen fokuserer primært på hvordan makt utøves og opprettholdes gjennom synlige strukturer og relasjoner, som autoritet og sosial kontroll. Det er opplagt at tro kan være en del av maktutøvelsen, men de subtile og underliggende prosessene ved tro fanges ikke nødvendigvis opp. Tro viser til usynlige samspill og den kollektive aksepten som former våre overbevisninger og systemer.

Asantekongens makt kommer fra troen

Empiri fra Ghana

Ghana, tidligere kjent som «Gullkysten», er kjent for sitt kulturelle mangfold og historie. Landet, som ble uavhengig i 1957, har en økonomi basert på landbruk, mineraler, gull og olje. Med over 100 etniske grupper er Asante-folket i Asante-regionen det største, kjent for sin rike kultur, inkludert tekstilkunst, musikk og dans. Kumasi, med over tre millioner innbyggere uten høyhus, er hovedstaden i Asante.

Vent nå litt. Hvorfor i all verden begynner jeg å forklare om Ghana?

Jeg har blitt fortalt at samfunnsforskning normalt krever et empirisk grunnlag, og at dette skal bredt presenteres slik at teoriene blir nærmest selvforklarende. Både du og jeg har til nå konstatert at jeg nok verken har evnen eller viljen til å skrive en læreboktekst for hvordan dette skal gjøres. Realiteten er likevel at teorien om troens makt springer ut av to dels uavhengige observasjoner og analyser fra Ghana. Jeg vil her presentere disse med tre formål: at teorien skal få en bredere kontekst, at jeg får fortalt noen kule opplevelser fra Ghana, og at du får større innsikt i en virkelighet som er fremmed for de fleste nordmenn.

Først vil jeg forklare hvordan tro er integrert både sosialt og åndelig i Asante-kulturen i Ghana. Dette gjør jeg ved å peke på den sentrale rollen til Asantekongen og *The Queen Mother* i å opprettholde samfunnets struktur gjennom deres åndelige og politiske autoritet. Jeg vil konkret vise hvordan tro kan forme maktstrukturer og konfliktløsningsmekanismer, og hvordan teorien om troens makt fungerer i praksis.

Ghana, Asante og Asantekongen

Asante-folkets kultur er sterkt forankret i deres tradisjoner, som er dypt integrert i deres åndelige praksis og overbevisninger. De har en tro på en høyeste guddom, samt på en rekke mindre guddommer og ånder som påvirker ulike aspekter av dagliglivet.

La meg etablere noen termer:

- Asante-folket viser til stammen eller den etniske gruppen.
- Asante-kulturen viser til Asante-folkets praksiser.
- Asante-religionen viser til tradisjonell førkristen animistisk religion.
- Asantekultusen viser til Asante-kulturen forstått som religion.
- Asantekongen er en fornorskning av twi-begrepet «Asantehene», som har blitt oversatt til «our King».

Asantekongen (siden 1999 Otumfuo Nana Osei Tutu II) er den eneste kongen i Ghana, men er ikke konge av Ghana. Monarken er anerkjent, og var til stede ved kroningen av Kong Charles i 2023 og begravelsen til Dronning Elisabeth i 2022.

Asantekongen spiller en sentral rolle i å bevare og fremme Asante-folkets tradisjoner og verdier. Han er ikke bare en viktig figur i kommunikasjonen med åndeverdenen, men også sentral i samfunnets rituelle liv. Dette inkluderer å opprettholde orden og løse tvister.

Hvor kommer Asantekongens makt fra?

Jeg kan ikke fastslå hvor mye makt Asantekongen har, men legger til grunn at han har vesentlig makt. Der Norges konge har symbolsk makt, utøver Asantekongen makt som øverste leder i *Chieftaincy*-systemet. I Norge er både den politiske og den rettslige makten knyttet sammen i et komplekst politisk, byråkratisk og rettslig system. I det norske systemet kan statens voldsmonopol i ytterste konsekvens tvinge gjennom lovlige beslutninger. Jeg kan imidlertid ikke se at Asantekongens beslutninger er tilknyttet statens voldsmonopol.

Så hvor kommer Asantekongens makt fra? Mange ganger har jeg spurt hva som vil skje om en ikke gjør som en *Chief* har besluttet. Først sies det at *Chieften* kan ilegge straff som bøter eller tvangsarbeid. Når jeg spør hva som skjer om en ikke betaler boten eller møter opp på tvangsarbeidet, får jeg til svar at det skal en bare gjøre. De kan ikke peke på noen bakenforliggende tvangs- eller voldsmekanisme.

Chieften's makt minner meg om norske køregler. Den som blir tatt i å snike i køen, må i offentlig fornedrelse stille seg bakerst i køen. Så hva skjer om en sniker som både har blitt tatt og har erkjent snikingen, blir stående på sin urettmessige plass mens hen ser sine felles køståere i øynene? Vi vil svare at hen bare skal gå bakerst i køen.

Felles er at både køreglene og *Chieften*'s beslutninger er forutsetninger for sosial samhandling. Styrken av de sosiale mekanismene gjør at reglene følges, uavhengig av tilknytning til statens voldsmonopol. Felles er en sosial konstruksjon for hva som er bindende. Jeg vil hevde at makten i begge systemer kommer fra troen på systemene.

Fordi Asantekongens *Chieftaincy*-system er knyttet til Asante-religionen, vil jeg undersøke om Asantekongens makt kan anses utledet fra Asante-religionen. I så tilfelle vil vi stå overfor en religiøs makt, som må analyseres som sådan.

Asantekongen, Asante-religionen og Asantekultusen

Det er uklart for meg hvor grensen går mellom Asante-religionen og Asantekulturen. La meg forklare hvorfor: Asantekongen sitter på toppen av et hierarkisk *Chieftaincy*-system, som både er politisk, rettslig og religiøst. Politisk fordi systemet har makt. Rettslig fordi systemet også er et domstolssystem. Religiøst fordi *Chieftaincy*-systemet er etablert rundt Asante-religionen.

Det er antatt at Asantekongen opprettholder kommunikasjon med ånde-verdenen, som må anses som en del av Asante-religionen. Denne kommunikasjonen med den åndelige verden brukes både politisk og rettslig i *Chieftaincy*-systemet. En kunne tenkt seg at dette innsnevret Asantekongens sfære til Asante-religionens tilhengere. Slik er det imidlertid ikke.

For meg fremstår det som at Asantekongens åndelige kommunikasjon anerkjennes av Asante-folket uavhengig av deres konfesjonelle tilhørighet. Jeg forstår derfor at Asante-religionen er en integrert del av *Chieftaincy*-systemet. Likevel forstår jeg at Asante-religionen eksisterer uavhengig av *Chieftaincy*-systemet. Dermed må vi skille mellom Asante-religionen og Asantekongens funksjoner, som kan være religiøst begrunnet.

Dermed krever analysene et skille mellom Asantekongens religiøse funksjon i og utenfor Asante-religionen. Derfor har jeg etablert termen Asantekultusen i tillegg til termen Asante-religionen. I religionsvitenskapen viser termen «kult» til rituelle handlinger, og ikke til en konfesjon. Termen «kult» må altså ikke forstås koblet til den negative termen «sekt».

Asantekongens makt kommer fra Asantekultusen

Sentralt i Asantekultusen er *Sika Dwa Kofi* (heretter Den Gylne Stol) (Osafu, 2018). Myten forteller at i det 17. århundre falt denne gylne stolen fra himmelen og landet i fanget til den første *Asantehene* (kongen), Osei Tutu. Stolen ble sendt av himmelguden Nyame og formidlet av Okomfo Anokye, en legendarisk prest og en av grunnleggerne av Ashanti-kongedømmet. Denne hendelsen symboliserte gudenes godkjennelse av Osei Tutu som den rettmessige lederen av Asante-folket. Den Gylne Stolen er sett på som sjelen, eller symbolet, til Asante-nasjonen og er et symbol på forening, makt og legitimitet. Den er så hellig at den aldri får berøre bakken og er skjult fra offentligheten, mens en replika brukes for offentlige seremonier.

Legenden om Den Gylne Stol knytter Asantekultusen til en religion etter både Tylors definisjon, gjennom troen på overnaturlige vesener, og Geertz' religionsdefinisjon, der religion forstås som et symbolsystem. Den Gylne Stolen er et sentralt symbol som gir Asantekongen autoritet. Asantekongen «sitter» på Den Gylne Stolen, leder de ulike ritualene og må også anses som lederen av Asantekultusen. Slik jeg ser det, må Asantekongen anses som en religiøs leder i Asantekultusen, uavhengig av hvilken religionsdefinisjon som benyttes.

Asantekultusen bygger på en forståelse av eksistensens orden som er dypt forankret i dagliglivet og samfunnets sosiale strukturer. Troen på en høyeste guddom og en rekke mindre guddommer og ånder som påvirker ulike aspekter av livet, gir en følelse av sammenheng og mening i både individuelle og kollektive sammenhenger. Denne omfattende kosmologien skaper en aura av realisme rundt Asantekultusens praksiser og trosforestillinger, som anses som faktiske og essensielle aspekter av samfunnets liv.

Det forunderlige er at Asante-religionen er en religiøs mygg i Asantekultusen. I Ghana er 71,3 prosent kristne, 19,9 prosent muslimer, og kun 3,2 prosent er tilhengere av religioner som Asante-religionen. Asantekongen selv er medlem av den anglikanske kirke og er heller ikke tilhenger av Asante-religionen. Asante-religionens lave oppslutning indikerer at Asantekongens makt i liten grad stammer derfra. Selvsagt kunne jeg ha gått nærmere inn på religiøs fleksibilitet og religiøs synkretisme for å forklare dette ytterligere. Det tillater imidlertid ikke plassen her.

Teorien om troens makt springer ut fra to observasjoner fra Ghana. Den første er at Asantekongen tilsynelatende har stor makt, og at denne makten synes å ha sitt grunnlag i Asantekultusen – altså symbolsystemet rundt Asantekongen – og ikke i Asante-religionen. Jeg vil nå gå over til den andre observasjonen: forbannelsessystemet i Asantekultusen.

Forbannelser i Asantekultusen

Hva er forbannelser?

Forbannelse (*curse*) er en integrert del av Asantekultusen, og inngår i et komplekst system av sosiale, juridiske og overnaturlige dimensjoner. Jeg vil

argumentere for at den utbredte troen på forbannelser har en sosial funksjon i Asantekultusen. Før vi kan gå inn på dette, må jeg først forklare hva forbannelser er.

Det eksisterer lignende forestillinger i Norge, som ganing i samisk tradisjon, tallet 13, det å gå under en stige, sort katt over veien, jinxing, velsignelser i kirken eller bruk av lykkeamuletter. I Asantekultusen oppleves forbannelser vesentlig sterkere og mer reelle, og kan nok bedre forstås med en parallell til hekseprosessene i Norge fra ca. 1550 til 1750. Kjernen i det straffbare forholdet i hekseprosessene var skademagi eller *maleficium*. Dette var rituelle handlinger for å få overnaturlige makter til å gripe inn med skadelige handlinger i jordiske forhold. Jeg antar forbannelser er den ghanesiske ekvivalenten til skademagi, og vil i det følgende også bruke termen «magi» om fenomenet.

Jeg oppdaget forbannelser på grunn av Asante-folkets fortellinger om Ewe-stammens forbannelser. Jeg undersøkte dette, men erkjente at jeg i realiteten undersøkte Asante-folkets forestillinger om forbannelser hos Ewe. Når jeg forstod at også Asantekultusen omfatter forbannelser, kunne jeg undersøke systemet nærmere ved å kontrastere det med deres forestillinger om Ewe-folkets forbannelser.

Forbannelsene uttales i navnet til spesifikke guddommer (*deity*). Elvegudene anses som de mektigste guddommene, og elven og elveguden Antoa Nyamaa er trolig den mest kjente guddommen i Asante-regionens hovedsete Kumasi. Forbannelser kan uttales av enhver person med tilstrekkelig forståelse av de tradisjonelle kunnskapene og ritualene.

Forbannelsens effekt antas å bevege seg uhindret gjennom både den fysiske og den åndelige verdenen. Alle jeg har tatt dette opp med, tror at forbannelsen kan utløse død, sykdom, uflaks eller sosial utstøtelse. Forbannelsen blir sett på som en kraft som påvirker både den fysiske og åndelige verdenen, og den bærer en energi som kan endre individets livsbane. Samtidig forklares guddommene med menneskelige egenskaper som personlighet. Dette gjør guddommene, på samme måte som mennesker, noe uforutsigbare. Det er derfor ikke et matematisk forhold mellom årsaken til forbannelsen og forbannelsens virkning.

Jeg antar det er to forhold som gjør at folk frykter konsekvensene av en forbannelse. For det første rammer forbannelsen frem i tid, uten å ha en utløpsdato. For det andre er Ghana et kollektivistisk samfunn, der familien er svært tett. Når en forbannelse er uttalt, kan enhver død, sykdom, uflaks

eller sosial utstøtelse som rammer i en tidsavgrenset periode forklares med forbannelsen. Forbannelser blir dermed en årsaksforklaring for uønskede, uforutsette og påregnelige hendelser som oppstår i en uavgrenset tidsperiode fremover. Dette gjør troen på fryktede forbannelser levende og reell.

Løsning fra forbannelser

Troen på elveguden Antoa Nyamaas makt gjør at den som har blitt forbannet i guddommens navn, står overfor et problem. Heldigvis finnes det en måte å unngå, eller i det minste redusere, konsekvensene av forbannelsen. Selv om magien er utenfor menneskers kontroll, kan man be elveguden om å bli løst fra forbannelsen.

Løsning krever spesifikke ritualer, avhengig av hvilken guddom som har blitt involvert. En drar til et *shrine* (tempel) og utfører ritualer som involverer formell språkbruk og symbolske handlinger. I september 2023 tilbrakte jeg en ettermiddag i tempelet til elveguden Antoa Nyamaa og observerte deler av løsningsprosessen. Stoeltjes beskriver rimelig presist hva jeg så i en artikkel fra 2009:

The space around the river has been enclosed by a wooden fence and no one may wear shoes inside the enclosure or relax while sitting on the tree trunks and cross one's ankles or violate any other forms of custom. The individual revoking the curse stands in the river while all others stand close by. She gives the fowl to the elder who cuts its throat, and places it in the water where it walks around until it dies. While it is walking around, the individuals involved in the case kneel and pat the water with the palms of their hands, pleading with the deity to forgive them and remove the curse and to demonstrate with a sign from the fowl. (If the fowl should walk out of the water on its feet after having its throat cut and die out of the water, then the person will die. Also, when it is cut open, it should have the right appearance).

Det er til dels komplekse ritualer forut for dyreofringen i tempelet, som ikke er relevant her. Relevant her er det tradisjonelle rettssystemet og rollen til *Queen Mothers* ved løsning fra forbannelser.

Forbannelsenes sosiale funksjon

Ntiamoa og Ameyibor (2023) analyserer forbannelsene i Ewe som en mekanisme for sosial kontroll og konfliktløsning. Der en forbannelse er avlagt i den åndelige verden, kan vi ikke undersøke hvilken fysisk virkning forbannelsen får. Det som kan undersøkes, er funksjonen av troen på forbannelsen.

Jeg forstår at forbannelsenes effekt henger sammen med normavvik. En grunnløs forbannelse kan snus tilbake på den som kastet den. Dermed forbeholdes forbannelsene til situasjoner med rimelig klare normavvik, noe som igjen knytter forbannelsene til etterlevelse av samfunnets normer.

En funksjon av forbannelser ble tydeliggjort gjennom fortellingen til en av mine informanter. En mann hadde skyldt ham et beløp tilsvarende en årslønn, og han klarte verken å få pengene tilbake eller finne en løsning. Han avsluttet til slutt saken ved å forbanne mannen til Antoa Nyamaa. Elveguden ville gi mannen passende og rettferdige konsekvenser for sin misgjerning. Denne troen gav informanten muligheten til å bevege seg videre uten hat, nag eller ønske om å utøve vold. Dersom han hadde gått til de offisielle domstolene, kunne han nok fått en dom som fastslo at han hadde krav på pengene. Likevel kan ikke domstolene trylle; problemet var at mannen ikke hadde penger, og en dom på et krav ville ikke gitt informanten pengene tilbake. Ved at han brukte forbannelsen, fikk han en mulighet til å legge saken bak seg, og ofte er akkurat det et ideelt utfall av en konfliktløsning.

Eksemplet viser at forbannelser ikke bare har en åndelig dimensjon. Forbannelser er del av et symbolsystem, sammenvevd i samfunnets struktur, normer og verdier. I sosialantropologisk tenkning henger de åndelige og sosiale aspektene av en kultur tett sammen, og danner en helhetlig oppfatning av verden.

Forbannelser kan også ha virkning uten at forbannelsen kastes. Hva om folk tror at en person kan kaste virksomme forbannelser? Folk vil handle slik at de unngår å bli forbannet. Fordi det ikke er kvalifikasjonskrav for å kaste forbannelser, kan også enhver bruke forbannelser eller trusler om forbannelser. Dermed kan alle samfunnsborgerne bruke forbannelser til å sikre normetterlevelse.

Forbannelsesinstituttet har dermed en avskrekkende kraft mot uønsket atferd. Det synes også som at det er tilstrekkelig at folk tror på forbannelsene for at det skal ha en reell sosial virkning.

Så hvem får makt gjennom troen på forbannelser? På et strukturelt nivå vil forbannelser kunne behandles i *Chieftaincy*-systemet, men neppe i det formelle rettssystemet. Dermed gir troen på forbannelser Asantekongen makt på bekostning av det formelle rettssystemet.

På et individuelt nivå har vi sett at forbannelsen fjernet avmakten til informantene som ikke fikk pengene sine. Forbannelsen gav altså den svake en opplevelse av rettferdighet, og gav den avmektige makt.

Hvordan påvirker det samfunnet på et strukturelt nivå når den ellers avmektige får makt gjennom troen? Her er analysen vanskeligere. Det er vel rimelig å anta at det gir mindre sosial uro og mindre vold. Dette korrelerer med at Ghana, ifølge *World Peace Index*, er det tredje tryggeste landet i Afrika, og regnes som tryggere enn eksempelvis Frankrike, Hellas, Jamaica, Argentina, Nepal og USA. Det bør imidlertid gjøres mer forskning på forbannelser i Ghana for å avklare eventuell kausalitet mellom forbannelser og samfunnstrygghet.

Troens makt; en ny analytisk linse

Har tro makt?

Jeg har hevdet at tro har makt. Jeg har hevdet at pengenes makt skyldes vår tro på dem. At Asantekongens makt skyldes troen på Asantekultusen. At troen på forbannelser støtter Asantekultusen, den avmektige og har en fredsfunksjon i samfunnet.

Ideen om troens makt oppstod når jeg forsøkte å analysere datamaterialet fra Ghana. Min agenda i Ghana er å finne teorier, linser eller perspektiver som gjør at jeg bedre kan forstå det norske samfunnet. Når jeg sammenfatter linsen så langt i teksten, mener jeg det gir støtte til en teori om troens makt.

Tillit, makt, religion og/eller tro?

Kunne disse perspektivene framkommet ved analyser basert på tillit? Når Durkheim peker på tillit, er fokuset integrasjon og samfunnsstabilitet, og ikke maktperspektivet. Luhmann løfter fram tillit som samfunnets lim,

smøremiddel og grunnmur (Grimen, 2009, s. 11). Han fokuserte på at tillit reduserte samfunnets kompleksitet (Grimen, 2009, s. 75). Et tillitsperspektiv får fram en rekke aspekter ved Asantesamfunnet, men det vil vanskelig få fram maktperspektivene i mine analyser. Det faller også mer naturlig å tenke at folk har *tro* på forbannelser, ikke at folk har *tillit* til forbannelser.

Kunne disse perspektivene framkommet ved analyser basert på makt? De fleste maktteorier har til felles at noen anvender makt for å oppnå noe. Det er nok mulig å diskutere Asantekongens juridiksjonskamper i et maktperspektiv, men hva med forbannelsens sosiale funksjon? Foucault er opptatt av makt som en dynamikk, men jeg synes det er vanskelig å vri dette over på forbannelsenes sosiale funksjoner.

Kunne disse perspektivene framkommet ved analyser av religion? Perspektivene har vel kommet fram med religion som analyseredskap, likevel har dette blitt supplert med et fokus på makt, tillit og tro.

Teorien om troens makt

Tro har blitt forklart som en sterk overbevisning uten krav om empirisk bevis eller rasjonell begrunnelse. Troen skal være av en slik karakter at den kan være styrende for handlinger, verdier og forståelse av verden. Makt kan defineres som evnen eller kapasiteten til å påvirke eller kontrollere andre menneskers handlinger, beslutninger og ressurser. Vanligvis knyttes makt til aktører som anvender eller utøver makt.

Her kobles tro og makt. Undersøkelse av troen alene er en religionsvitenskapelig øvelse. Undersøkelse av makten alene gjøres i maktforskningen. Når disse kobles, undersøkes først hvilke trossystemer som eksisterer, og som kjennetegnes av en sterk overbevisning. Deretter undersøkes hvilken makt som skapes, utøves eller eksisterer som en følge av trossystemet.

Teorien om troens makt er knyttet til sterkere overbevisninger enn tillit. Teorien om troens makt ser ikke etter makt som et redskap eller noe som utøves. Teorien om troens makt ser etter maktmanifestasjoner som en konsekvens av troen.

Troen gir systemene legitimitet og makt, og former samtidig samfunnets maktstrukturer. Teorien forklarer forbannelsessystemet, men kan også brukes til å undersøke andre sosiale fenomener og til å utvikle mer effektive strategier for sosial rettferdighet og konfliktløsning.

Har troen makt i Norge?

Kaspers første møte med leiemarkedet gikk ikke som planlagt. Etter flere konflikter med husverten flyttet han hjem igjen etter bare 7 måneder på hybel. Tre uker etter utflyttingen, på tross av gjentatte purringer, også fra Kaspers pappa, hadde husverten fortsatt ikke «funnet» depositumet. Da fikk Kaspers pappa nok og varslet husverten om at han ville politianmelde henne. Husverten sa da at hun ville ordne opp, og neste dag var depositumet på Kaspers konto.

Jeg tror ikke elveguden ville straffet husverten, om Kaspers pappa hadde forbannet henne til Antoa Nyamaa. Som jurist tror jeg heller ikke at rettssystemet ville straffet husverten om hun hadde blitt politianmeldt. Bevissituasjonen var uklar, og politiet måtte ha iverksatt en effektiv etterforskning for å finne det fortapte depositumet. Jeg tror ikke de ville ha lagt inn en femtiendedel av ressursene de bruker i viktigere saker som vold mot politi eller drapssaker. Troen på en intervensjon i Kaspers sak er etter min oppfatning en fiksjon, uansett om en ber til politiet eller elveguden.

Selvsagt kan jeg ta feil. Fordi Kaspers pappa verken henvendte seg til elveguden eller politiet, kan vi heller ikke undersøke aktørenes fysiske intervensjoner. Dermed blir eventuell virkning av både forbannelsen og politianmeldelsen hypotetisk og et trosspørsmål. Så hva kan vi vite? Vi kan vite at Kaspers pappa truet med en politianmeldelse. Vi kan også forutsette at *trusselen* om politianmeldelsen førte til utbetalingen av depositumet.

Den virksomme mekanismen synes å være trusselen, om noe jeg vurderer som en fiksjon. Jeg kan imidlertid ikke se hvilken betydning det har at jeg verken tror på elvegudens eller politiets inngrep. Det relevante er at husverten trodde på effekten av politianmeldelsen.

Husvertens tro på politianmeldelsen er den virksomme faktoren. Husvertens tro gav makt til en politianmeldelse som aldri ble levert. Kaspers avmakt i møte med den sterke husverten ble snudd til makt fordi husverten trodde på politiet. Den sentrale virksomme mekanismen som løste Kaspers problem, var troens makt.

Teorien om troens makt foreslår at troen på et system, enten det er religiøst eller sekulært, er en selvstendig maktfaktor som i et samfunn kan opprettholde eller ødelegge sosial orden og solidaritet.

Refleksjonsspørsmål

1. Hvordan illustrerer eksemplet med penger i kapitlet ideen om at tro kan skape og endre maktstrukturer i samfunnet?
2. Hvordan kan forbannelsessystemet i Asantekultusen illustrere den sosiale funksjonen og makten av tro i et samfunn?
3. På hvilken måte kan forståelsen av tro som en grunnleggende driver i menneskelig samhandling endre vår tilnærming til sosial ulikhet og rettferdighet?

Referanser

- Agyeman, Y. S. & Awuah-Nyamekye, S. (2018). African traditional religion in contemporary Africa: The case of Ghana. *Oguaa Journal of Religion and Human Values*, 4(1), 1–22. <https://doi.org/10.47963/ojorhv.v4i.347>
- Asad, T. (1993). *Genealogies of religion: Discipline and reasons of power in Christianity and Islam*. Johns Hopkins University Press.
- Berger, P. & Luckmann, T. (2011). *Den samfunnsskapte virkelighet* (5. oppl.). Fagbokforlaget.
- Brinckmann, S. (2022). *Mitt år med Gud*. Verbum.
- Burr, V. (2015). *Social constructionism* (3. utg.). Routledge.
- ChatGPT 4.0 fra OpenAI og Bing Copilot. (n.d.). I skrivende stund er henvisningsreglene for disse uklare. Derfor presiseres at disse digitale assistentene er brukt som verktøy for diskusjon og sparring om temaer, bistand til å finne relevant litteratur, strukturering av tekst, formulering av egen tekst og analyser av anonymisert datamateriale. Om assistentene hadde vært mennesker, hadde de hatt krav på medforfatterskap. Likevel betraktes dette arbeidet som min egen forskning, og kun jeg står inne for det endelige produktet.
- Durkheim, E. (1995). *Det religiøse livs elementære former* (Originalverk publisert 1912). Pax Forlag.
- Engelstad, F. (1999). Maktbegrepet etter Max Weber. I F. Engelstad, *Om makt: Teori og kritikk* (s. 15–42). Gyldendal.
- Engelstad, F. (2009). *Hva er makt?*. Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. H. (2015). *Small places, large issues: An introduction to social and cultural anthropology* (4. utg.). Pluto Press.
- Eriksen, T. H. (2020). *Fredrik Barth: En intellektuell biografi* (E-utg.). Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. H. (2021). *Små steder – store spørsmål: Innføring i sosialantropologi* (3. utg.). Universitetsforlaget.
- Ezenweke, E. & Kanu, I. (2012). Perspectives of syncretism and its modern trend: A case of Christian and African traditions. *Unizik Journal of Arts and Humanities*, 13(2). <https://doi.org/10.4314/ujah.v13i2.4>
- Foucault, M. (1977). *Overvåkning og straff* (Originalverk publisert 1975). Gyldendal.
- Geertz, C. (1973). *Fortolkende kulturanalyse* (Originalverk publisert 1973). Rhodos.
- Gergen, K. & Gergen, M. (2005). *Social konstruksjon*. Psykologisk Forlag.
- Gilhus, I. S. & Mikaelsson, L. (2012). *Nytt blikk på religion: Studiet av religion i dag* (s. 32–33; s. 136–137). Pax Forlag.
- Grimen, H. (2009). *Hva er tillit?* Universitetsforlaget.
- Habermas, J. (1981). *Teorien om den kommunikative handlingen* (Originalverk publisert 1981). Universitetsforlaget.
- Harari, Y. (2016). *Sapiens: En kort historie om menneskeheten*. Cappelen Damm.
- Huxley, J. (1971). *Religion uten åpenbaring*. Gyldendal.
- Ntiamoah, M. K. & Ameyibor, E. O. (2023). Shrines and social order in Ghana: A study of Njueh Shrine in Peki, Volta Region, Ghana. *E-Journal of Humanities, Arts and Social Sciences (EHASS)*, 4(2), 128–139.

- Osafo, B. (n.d.). Stripping the soul of Asante naked: A history of Opanin Saniagya in Asante Chronicle. *Abibisem: Journal of African Culture and Civilization*, 7, 145–167. <https://doi.org/10.47963/ajacc.v7i0.43>
- Stoeltje, B. J. (2009). Asante traditions and female self-assertion: Sister Abena's narrative. *Research in African Literatures*, 40(1), 27–41.
- Weber, M. (1971). *Makt og byråkrati* (Originalverk publisert 1922). Gyldendal.
- Wright, M. C. (2023). *Saved and healed: Illness, illness causation and healing among Ethiopian Orthodox Christians at holy water sites in Addis Ababa* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Bergen.

